

La població de Catalunya

Marc Ajenjo i Cosp
Amand Blanes i Llorens

La població de Catalunya segons el padró de 1996 era de 6.090.000 habitants, mentre que al cens de 1991 era de 6.059.000: un increment absolut per al conjunt del període de poc més de 40.000 persones. Aquest ritme de creixement és més de 10 cops inferior al que es va donar a la primera meitat dels anys setanta, quan la població de Catalunya va augmentar entorn de 550.000 persones. La pregunta és immediata: quins canvis han sofert els components del creixement de la població catalana per tal d'explicar aquesta diferència de ritme?

L'alentiment en el creixement de la població no és sinònim d'estabilitat en la distribució territorial a l'interior de Catalunya, sinó que es donen tant diferències de creixement a nivell territorial, com la configuració de nous esquemes de poblament. A més, els canvis en la dinàmica poblacional han portat implícita una important modificació de l'estructura per sexe i edats de la població, que no només ha influït sobre la mateixa dinàmica demogràfica, sinó també en altres aspectes de la vida social i econòmica.

En aquest capítol s'analitza, en primer lloc, l'evolució recent de la població catalana, emmarcada dins l'evolució històrica a més a llarg termini, així com les noves tendències del poblament. En segon lloc, s'estudien els canvis que s'han produït en els fenòmens que afecten el creixement de la població, centrant l'atenció especialment en la important davallada de la fecunditat de 1975 ençà. Després, s'aprofundeix en els canvis de l'estructura per sexe i edats de la població, sobretot en el procés d'envelliment i les repercussions conseqüents. En un quart apartat, es tracten les formes

familiars i la composició de les llars, i es conclou amb unes reflexions sobre el futur de la població catalana.

1. El creixement de la població i la seva distribució territorial

La població de Catalunya ha augmentat al llarg del segle en més de 4 milions de persones, amb un ritme de creixement superior al del conjunt de l'Estat, la qual cosa n'ha fet augmentar el pes relatiu (taula 1). El creixement s'ha produït amb intensitats diferents, en funció principalment dels fluxos migratoris i dels nivells de natalitat. En termes generals, es poden distingir tres grans períodes. El primer, fins a l'any 1950, quan Catalunya té unes taxes de creixement similars a les del conjunt de l'Estat, i és caracteritzat per una paulatina disminució de la fecunditat, la qual va restar compensada per una reducció progressiva de la mortalitat (a excepció dels períodes 1918-19 i 1936-45) i per un moviment migratori finalment positiu. El segon, entre 1950 i 1975, es caracteritza per un fort creixement, amb taxes que dupliquen les del conjunt de l'Estat, pel paper positiu que van jugar-hi els tres factors del creixement poblacional: manteniment de la davallada de la mortalitat, augment de la natalitat i uns importants fluxos immigratoris. El tercer període comença l'any 1975, any a partir del qual el creixement de la població entra en una fase d'alentiment, amb taxes clarament inferiors a les de l'Estat, conseqüència de la davallada de la natalitat i pel fet que es va perdre un dels motors fonamentals del creixement, la immigració de la resta de l'Estat.

Taula 1: Creixement poblacional de Catalunya i Espanya. 1900-1996

	Població (milers)		Taxa creixement anual		Pes relatiu
	Catalunya	Espanya	Catalunya	Espanya	Catalunya
1900	1.984	18.831	5,7	5,7	10,5%
1910	2.099	19.927	11,6	10,0	10,5%
1920	2.356	22.013	14,9	8,8	10,7%
1930	2.732	24.027	6,5	9,4	11,4%
1940	2.916	26.387	9,9	6,6	11,1%
1950	3.219	28.172	19,1	8,9	11,4%
1960	3.888	30.777	27,6	10,1	12,6%
1970	5.108	34.042	20,8	11,3	15,0%
1975	5.660	36.012	9,9	8,8	15,7%
1981	5.956	37.682	0,7	4,1	15,8%
1986	5.979	38.473	2,7	2,1	15,5%
1991	6.059	38.872	1,0	5,6	15,6%
1996	6.090	40.000			15,2%

Font: Censos i Padrons de 1900 a 1996. Elaboració pròpia

La segona meitat dels anys setanta representa, doncs, una ruptura entre dues etapes diferenciades en l'evolució de la població catalana. Aquest trencament ha comportat passar d'un període de creixement qualificat d'explosiu —entre 1960 i 1975 la població va augmentar en 1,77 milions amb un increment mitjà anual de 118.000 persones—, a un període d'estancament, ja que els darrers quinze anys la població de Catalunya només ha augmentat en 134.000, és a dir, uns 9.000 efectius anuals de mitjana.

Analitzant a fons aquest darrer període, s'observa que la desacceleració i estancament en el crei-

xement són deguts a la inversió dels factors que anteriorment havien jugat un paper fonamental (taula 2):

- Paulatina pèrdua de la pròpia capacitat interna de creixement, mesurada en termes de creixement natural, és a dir, de diferència entre naixements i defuncions. La reducció del creixement natural és degut, fonamentalment, a la important davallada de la natalitat que ha passat dels 490.000 naixements del període 1976-1980 als 277.000 del darrer quinquenni. A causa del progressiu en-

Taula 2: Components del creixement de la població. Catalunya 1976-1995

	Naixements	Defuncions	Creix Natural	Saldo Migratori	Creix total
1976-1980	490.494	226.014	264.480	31.541	296.021
1981-1985	343.763	231.074	112.689	-90.465	22.224
1986-1990	289.604	243.770	45.834	35.022	80.856
1991-1995	277.327	262.230	15.097	15.449	30.546

Font: Censos, Padrons i Moviment Natural de la Població. Elaboració pròpia

velliment de la població, s'ha produït, a més, un increment en el nombre de defuncions de 226.000 a 262.000. Això ha provocat que, mentre l'aportació del creixement natural al creixement total de la població el segon quinquenni dels setanta fou de 264.000 efectius, aquest darrer quinquenni només ha estat de 15.000.

- Pèrdua de la capacitat d'atracció d'immigrants. Entre 1960 i 1975 l'aportació del saldo migratori al creixement de la població catalana va ser de gairebé un milió de persones, mentre que entre 1976 i 1996 el saldo esdevé gairebé nul, fins i tot lleugerament negatiu.

L'estancament en el creixement de la població amaga una pluralitat de situacions internes, que han provocat l'aparició els darrers anys de noves formes de distribució territorial de la població. En termes generals, l'evolució de la població, des de la dècada dels seixanta, manifesta una dualitat en el territori, amb una zona de creixement que s'estén al llarg del litoral i prelitoral i una àmplia zona de decreixement a l'interior, a excepció del creixement d'algunes capitals comarcals.

L'anàlisi del darrer període, entre 1991 i 1996, mostra aquesta diversitat, ja que de les 41 comarques, en 9 es donen taxes de creixement negatives, en 16 les taxes de creixement per bé que positives no arriben al 10%, i en 4 es donen taxes de creixement superiors al 20% (taula 3).

Un dels elements clau en la nova distribució territorial de la població han estat precisament els canvis que s'han produït a la Regió Metropolitana de Barcelona i a les comarques de la rodalia. Els fets més destacables han estat el decreixement de la ciutat de Barcelona, iniciat ja els anys setanta, i el menor creixement del seu entorn metropolità més proper, de manera que les comarques que envolten el Barcelonès han reduït considerablement el creixement en relació a la segona meitat dels setanta. Els màxims s'han desplaçat paulatinament cap a comarques més allunyades i situades geogràficament cap al sud, com són el Baix Penedès i Garraf. Altres comarques amb creixements importants són, per aquest mateix ordre, el Pla de l'Estany, el Baix Camp, el Baix Empordà, la Selva i Anoia; a més dels casos específics del Pallars Sobirà i de la Val d'Aran, encara que cal tenir en compte que es tracta de comarques amb minsos efectius poblacionals.

En relació a les comarques que perden població, destaca el canvi produït entre 1986-1991 i 1991-1996. En el primer d'aquests quinquennis, el creixement de la població de Catalunya va ser del 2,7% anual, en canvi, hi va haver 16 comarques que van perdre població. Per contra, en el quinquenni 1991-1996, si bé el creixement de Catalunya va ser menor, es va reduir el nombre de comarques decreixents a només 9. Aquestes comarques, a més del cas peculiar del Barcelonès, són comarques de l'interior rural de Catalunya i alguna del Pirineu, que es caracteritzen fonamentalment pel fet de tenir unes estructures de població molt envellides.

L'estructura per edats de les comarques condiciona en gran mesura el seu creixement natural, ja que les comarques envellides, en tenir una menor proporció de població en edat fèrtil i una major proporció de gent gran, tenen unes taxes de natalitat menors i unes taxes de mortalitat més altes, fet que provoca creixements naturals negatius. Per contra, les taxes de creixement natural més positives es donen a les comarques que envolten el Barcelonès i d'altres que, com el Tarragonès, es caracteritzen pel fet de tenir unes estructures poblacionals joves com a conseqüència de ser comarques que han estat o que són focus d'atracció d'immigrants.

Els moviments migratoris esdevenen un component determinant de la intensitat del creixement total de les comarques, com s'observa en el fet que els creixements més importants de població es donen en les comarques que, com el Baix Penedès o Garraf, tenen les taxes més elevades. Un aspecte que cal destacar és que, a diferència del creixement natural, només tres comarques perden població per migracions i, a més, sols el Barcelonès presenta una pèrdua important.

El fet que 9 comarques hagin perdut població el darrer quinquenni però que només 3 tinguin un saldo migratori negatiu, assenyala la importància que tenen i tindran les estructures poblacionals sobre l'evolució de la població comarcal. En aquest sentit, les comarques envellides tenen un handicap al seu creixement, ja que per aconseguir increments en els efectius poblacionals han de tenir uns saldos migratoris positius d'una certa consideració per tal de poder compensar les pèrdues provocades pel creixement natural. Un exemple significatiu és el Pallars Sobirà, on s'ha donat una taxa de creixement del 14,1% anual com a resultat d'un creixement migratori positiu del 19,3% i un creixement natural negatiu del 5,2% anual.

Taula 3: Població i taxes de creixement anuals (en %). Comarques 1991-1996

	Població 1991	Població 1996	Taxa total	Taxa natalitat	Taxa mortalitat	Creix. Natural	Creix. Migratori
Alt Camp	34.016	34.403	2,3	8,9	10,5	-1,5	3,8
Alt Empordà	90.755	93.172	5,3	10,0	9,5	0,6	4,7
Alt Penedès	69.863	73.196	9,3	9,1	9,4	-0,3	9,6
Alt Urgell	19.010	19.006	0,0	7,9	12,1	-4,2	4,2
Alta Ribagorça	3.514	3.542	1,5	7,3	8,3	-1,0	2,5
Anoia	82.450	86.964	10,7	9,5	8,4	1,1	9,6
Bages	152.177	152.586	0,5	8,3	9,7	-1,4	1,9
Baix Camp	131.599	140.540	13,2	9,9	8,5	1,5	11,7
Baix Ebre	64.645	65.879	3,8	8,2	10,9	-2,7	6,5
Baix Empordà	89.930	95.986	13,0	10,4	8,9	1,5	11,5
Baix Llobregat	610.192	643.419	10,6	9,8	6,5	3,3	7,3
Baix Penedès	38.080	47.550	44,2	10,0	8,0	1,9	42,3
Barcelonès	2.302.137	2.131.378	-15,4	8,3	9,5	-1,3	-14,1
Berguedà	38.965	38.606	-1,8	7,3	12,2	-4,9	3,1
Cerdanya	12.396	12.757	5,8	7,5	9,4	-1,8	7,6
Conca de Barberà	18.001	18.285	3,1	7,7	12,7	-5,0	8,1
Garraf	76.915	90.435	32,3	10,2	8,9	1,3	31,0
Garrigues	19.429	19.273	-1,6	6,6	12,6	-6,0	4,4
Garrotxa	46.060	46.708	2,8	8,6	10,7	-2,1	4,9
Gironès	125.875	129.044	5,0	10,6	8,4	2,2	2,8
Maresme	293.103	318.891	16,8	10,2	7,3	2,8	14,0
Montsià	54.307	54.765	1,7	8,3	10,2	-1,9	3,6
Noguera	34.782	34.390	-2,3	7,9	11,3	-3,5	1,2
Osona	117.442	122.923	9,1	9,6	8,6	1,0	8,1
Pallars Jussà	12.860	12.817	-0,6	6,1	14,4	-8,2	7,6
Pallars Sobirà	5.418	5.815	14,1	6,1	11,3	-5,2	19,3
Pla d'Urgell	28.802	29.116	2,2	8,4	10,1	-1,7	3,9
Pla de l'Estany	21.072	23.833	24,6	11,6	9,7	1,9	22,7
Priorat	9.475	9.212	-5,6	6,1	13,3	-7,3	1,7
Ribera d'Ebre	23.055	22.442	-5,4	7,5	11,5	-4,0	-1,4
Ripollès	27.167	26.365	-6,0	6,7	11,5	-4,8	-1,2
Segarra	17.040	17.407	4,3	8,5	11,1	-2,6	6,9
Segrià	162.904	163.691	1,0	9,5	9,8	-0,3	1,3
Selva	98.255	104.833	13,0	10,4	7,8	2,6	10,4
Solsonès	10.792	11.171	6,9	7,9	10,4	-2,5	9,4
Tarragonès	155.881	169.016	16,2	10,2	7,2	3,0	13,2
Terra Alta	12.945	12.584	-5,7	6,7	12,9	-6,2	0,5
Urgell	29.789	30.181	2,6	8,0	11,2	-3,1	5,7
Val d'Aran	6.184	7.130	28,5	10,2	6,9	3,3	25,2
Vallès Occidental	649.699	685.600	10,8	10,0	6,8	3,2	7,6
Vallès Oriental	262.513	285.129	16,5	10,1	6,5	3,5	13,0
Catalunya	6.059.494	6.090.040	1,0	9,1	8,6	0,5	0,5

Font: Censos, Padrons i Moviment Natural de la Població. Elaboració pròpia

2. Els components de la dinàmica poblacional els darrers anys

Els canvis que una població pateix al llarg del temps són sempre conseqüència de la dinàmica poblacional, en la qual podem distingir dos components: creixement natural i creixement migratori. El creixement natural de la població és constituït per dos grans fluxos, naixements i defuncions; és a dir, entrades i sortides de població provocades per motius biològics. El creixement migratori es compon de les entrades que produeix la immigració i les sortides de l'emigració.

La fecunditat

Malgrat que de 1975 a 1995 el nombre de naixements s'ha reduït en més de la meitat, passant de 112.000 als 54.000 de 1995, el descens no ha estat uniforme en tot el període, sinó que fou molt més important els primers anys. Les dades més recents, en canvi, mostren indicis d'un cert canvi de tendència: el 1996 s'ha donat un augment de 800 naixements respecte de 1995, i els naixements es xifren en 54.602.

Les variacions en el nombre de naixements poden ser degudes a dos motius: d'una banda, diferències en el volum i en l'estructura per edats de la població femenina de 15 a 49 anys i, de l'altra, canvis en la propensió de tenir fills¹. Tenint en compte que la població femenina en edat de tenir fills s'ha incrementat de 1975 a 1995 en uns 200.000 efectius, s'arriba a la conclusió que el veritable causant de la reducció dels naixements són els canvis en la propensió de tenir fills, és a dir, el descens en els nivells de fecunditat.

La pèrdua de fecunditat entre 1975 i 1996 és realment molt important: el 1996, la fecunditat representa tant sols un 40% del que representava només 20 anys abans. Aquesta pèrdua, però, no ha estat uniforme, i s'hi distingeixen dos períodes:

- 1975-1986: la caiguda de la fecunditat va ser molt important i generalitzada en totes les

edats (taula 4), i es traduí en un important descens en el nombre mitjà de fills per dona i en l'estabilitat de l'edat mitjana a la maternitat. L'únic canvi que es percep és una certa concentració dels naixements en les edats centrals, per la major pèrdua de fecunditat, tant de les dones de més de 40 anys com de les dones de 20 a 24, concentració que es farà molt més evident en el període següent.

- 1986-1996: encara que el descens de la fecunditat no deixa de ser important, ja no es dóna en totes les edats, sinó que es produeix un canvi important en l'estructura per edats: les dones de 30 a 39 anys constaten una certa recuperació, dèbil entre 1986 i 1991, i plenament consolidada en el següent quinquenni. Aquesta evolució ha comportat que la fecunditat hagi minvat només un 18%, i que, en canvi, l'edat mitjana a la maternitat s'hagi endarrerit uns dos anys.

L'evolució de la fecunditat a Catalunya ha estat semblant a la que s'ha produït en la majoria dels països del sud d'Europa i contrasta, en canvi, amb el que es produeix al conjunt de la Unió Europea (taula 5). Al conjunt de la UE el 1975 hi havia una fecunditat més baixa i d'edat més avançada que a Catalunya, mentre que actualment la fecunditat de les dones catalanes és menor i més endarrerida. No obstant, una comparació entre Catalunya i les "Regions de nivell 2" mostra com la situació del nostre país no és tan extrema, ja que el 1994 hi havia 44 regions amb una taxa de natalitat menor que la catalana²: les regions del nord d'Itàlia (Ligúria, Vall d'Aosta, Vèneto ...), moltes de l'antiga República Democràtica Alemanya, o fins i tot 9 de les 17 Comunitats Autònomes de l'Estat espanyol (Galícia, Aragó, País Basc ...), entre d'altres.

A l'hora de buscar explicacions demogràfiques al descens de la fecunditat, cal insistir en la importància que té la nupcialitat com a factor intermedi, i analitzar-ne l'evolució més recent. La nupcialitat, en molts indrets de la UE, ha perdut importància com a factor intermedi de la fecunditat per l'elevat nombre de naixements fora del matrimoni. Aquest no és el cas de Catalunya, on aquests naixements,

¹ Aquesta propensió, que rep el nom de fecunditat, se sol mesurar a partir del nombre mitjà de fills que tenen les dones en edat fèrtil, anomenat índex sintètic de fecunditat (ISF). D'altra banda, el calendari d'aquesta fecunditat es mesura a través de l'edat mitjana a la maternitat (EMM).

² EUROSTAT (1996) no publica indicadors de fecunditat al nivell de regions, i la comparació només es possible a partir de la taxa bruta de natalitat.

Taula 4: Taxes específiques de fecunditat (per mil). Catalunya 1975-1996

	1975	1986	1991	1996
15-19	21,8	11,7	6,8	4,8
20-24	150,8	57,3	36,6	20,8
25-29	187,5	108,7	98,3	79,3
30-34	111,0	66,8	74,7	90,0
35-39	53,9	25,7	24,6	31,2
40-44	17,3	6,6	4,6	4,5
45-49	1,5	0,3	0,3	0,2
ISF	2,72	1,39	1,23	1,15
EMM	28,3	28,5	29,3	30,4

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari Estadístic de Catalunya 1998*

si bé en ascens, només representaven un 13,6% del total el 1996. Catalunya se situa, en comparació dels Estats de la Unió Europea, entre els de menor nombre de naixements de mare no casada, amb valors lleugerament superiors als dels països del sud,

com Grècia, Itàlia o Espanya, però molt lluny d'assolir els que es donen a França o Gran Bretanya, on 1 de cada 3 naixements són de mare no casada, o a Dinamarca o Suècia on la meitat de naixements es produeixen fora del matrimoni.

Taula 5: Indicadors de fecunditat. Unió Europea: 1975 i 1994

	1975			1994		
	ISF	EMM	% fora mat	ISF	EMM	% fora mat
Bèlgica (*)	1,74	26,6	3,1	1,55	28,4	14,5
Dinamarca	1,92	26,4	21,7	1,80	29,1	46,9
Alemanya	1,47	26,3	8,5	1,24	28,2	15,4
Grècia	2,38	26,8	1,3	1,35	28,0	2,9
Espanya	2,80	28,7	2,0	1,21	29,7	10,8
França	1,93	26,7	8,5	1,65	28,8	36,1
Irlanda (*)	3,40	29,6	3,7	1,85	30,1	21,2
Itàlia	2,20	27,6	2,6	1,21	29,7	7,8
Luxemburg	1,55	27,1	4,2	1,72	28,8	12,7
Holanda	1,66	27,4	2,1	1,57	29,9	14,3
Àustria	1,82	26,3	13,5	1,44	27,5	26,8
Portugal	2,58	28,2	7,2	1,44	27,9	17,8
Finlàndia	1,68	27,0	10,1	1,85	29,1	31,3
Suècia	1,77	26,7	32,8	1,88	29,2	51,6
Regne Unit	1,81	26,5	9,0	1,74	28,1	32,0
UE15	1,96	27,1	6,8	1,44	28,8	22,5

(*) Les dades de 1994 per l'ISF i per l'EMM són provisionals.

Font: EUROSTAT, 1996

Aquesta forta relació que encara es dona a Catalunya entre nupcialitat i fecunditat fa necessària l'anàlisi de la primera per poder entendre millor l'evolució de la segona. A mitjan dècada dels setenta, es donà una concentració de matrimonis molt elevada (taula 6), conseqüència d'una conjuntura econòmica favorable: durant uns anys aprofitaren per casar-se, tant parelles que no ho havien fet abans com parelles joves que avançaren el seu matrimoni a causa de les expectatives econòmiques.

A partir de 1975, la nupcialitat patí una forta sotragada que durà fins al 1986, i que representà una pèrdua aproximada d'un 40%; es produí, a més, un endarreriment d'un any en l'edat mitjana de nupcialitat, tant per als homes com per a les dones. Aquesta pèrdua és atribuïble tant als valors anormalment alts de 1975 com a l'inici de l'endarreriment de l'edat d'emancipació dels joves, un factor que esdevé molt més important els darrers 10

de transició després d'una fecunditat molt elevada. Paulatinament, el descens no es pot deslligar de la dificultat dels joves en el mercat laboral, que va retardant, primer, l'emancipació familiar, té com a conseqüència immediata la nupcialitat i, en darrer terme, la fecunditat. Així, tant en fecunditat com en nupcialitat és molt probable que ens trobem en la situació inversa a la de 1975.

La mortalitat

L'impacte de les defuncions ha estat menor que el dels naixements a l'hora d'explicar la dinàmica poblacional del període 1975-1995, ja que, si bé han augmentat en cadascun dels quinquennis (taula 2), l'increment total ha estat només del 16%. Aquest augment ha estat superior al sofert pel conjunt de la població, la qual cosa ha provocat un lleuger increment de la taxa bruta de mortalitat, que ha pas-

Taula 6: Evolució de la nupcialitat³. Catalunya 1975-1996

	Homes				Dones			
	1975	1986	1991	1996	1975	1986	1991	1996
15-19	7,0	2,9	1,3	0,7	33,9	13,8	7,4	3,1
20-24	98,0	45,0	30,8	15,4	130,1	68,2	56,7	34,3
25-29	83,1	55,6	64,9	59,5	36,9	38,1	49,9	56,4
30-34	17,6	14,1	22,2	27,0	8,3	7,3	13,0	17,0
35-39	5,6	4,8	8,0	9,6	3,4	3,0	5,2	6,5
40-44	3,1	2,6	4,3	4,6	2,2	1,7	2,6	3,2
45-49	1,7	1,8	2,9	2,8	1,8	1,3	1,8	2,0
ISN	1080,5	634,0	672,0	598,0	1083,0	667,0	683,0	612,5
EMN	26,5	27,7	29,3	30,5	24,0	25,2	26,8	28,3

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari Estadístic de Catalunya, 1998*

anys, on la nupcialitat gairebé no s'ha recuperat i, a més, s'ha endarrerit considerablement.

A tall de conclusió, i resumint els 20 anys que van del 1975 al 1996, cal remarcar que, encara que la fecunditat es redueixi molt més en el període 1975-1986 que en el període 1986-1996, aquesta reducció és qualitativament més important en aquest darrer. En un primer moment el descens és molt probable que es degués a factors purament demogràfics, és a dir, que es tractés d'un moment

sat de les 8,2 defuncions per cada mil habitants del 1975, a les 8,8 del 1996. Això no obstant, l'increment no és degut a cap empitjorament de les condicions de vida de la població, ja que el nombre de

³ L'índex sintètic de nupcialitat (ISN) té una lectura semblant a l'índex sintètic de fecunditat i, per tant, es tracta d'un indicador d'intensitat. El mateix passa amb l'edat mitjana a la nupcialitat (EMN) i l'edat mitjana a la maternitat, ambdós essent indicadors de calendari.

Taula 7: Evolució de l'esperança de vida als 0 i 60 anys. Catalunya 1975-96

	Evolució de l'esperança de vida				Variació 1975-1996	
	1975	1986	1991	1996	Absoluta	Relativa
Als 0 anys						
Homes	71,4	74,2	73,9	75,2	3,8	5,3%
Dones	76,7	80,5	80,9	82,4	5,7	7,4%
Diferència	5,3	6,3	7,0	7,2		
Als 60 anys						
Homes	17,4	19,2	19,4	20,3	2,9	16,7%
Dones	20,9	23,2	23,8	25,0	4,1	19,6%
Diferència	3,5	4,0	4,4	4,7		

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari Estadístic de Catalunya, 1998*

defuncions depèn bàsicament de dos factors: d'una banda, de l'estructura per edats de la població, car com més envellida és una població major serà el nombre de defuncions⁴ i, de l'altra, dels nivells i de l'evolució dels riscos o probabilitats de morir a les diferents etapes de la vida.

L'augment del nombre de defuncions a Catalunya, com a la resta de països occidentals, cal atribuir-lo al procés d'envelliment, com s'observa en l'evolució de l'esperança de vida (taula 7), que entre 1975 i 1996 ha augmentat en 3,8 anys per als homes i en 5,7, anys per a les dones. Els valors que pren l'esperança de vida són semblants als del conjunt de l'Estat i superiors als dels països de la Unió Europea.

L'anàlisi de la mortalitat a les diferents etapes de la vida ens permet una millor visió dels nivells i de l'evolució de mortalitat de la població:

- mortalitat infantil: tradicionalment s'ha considerat la mortalitat el primer any de vida com un bon indicador de les condicions socioeconòmiques i sanitàries d'un país. Aquesta ha passat de 15,4 defuncions per mil nascuts el 1975, a les 5,2 del 1995, prenent un nivell inferior al de la mitjana de la Unió Europea.
- mortalitat adulta-jove: esdevé important sobretot en els homes, ja que és on s'observa

una evolució menys favorable els darrers quinquennis. L'any 1975 la taxa de mortalitat dels homes entre 30 i 34 anys era de l'1 per mil, mentre que el 1996 era del 2,6 per mil. Aquesta evolució negativa cal cercar-la tant en l'augment de la mortalitat per causes externes, especialment accidents de trànsit, com per l'aparició de noves malalties com ara la SIDA.

- mortalitat en edats avançades: és on s'han produït els guanys més importants, com s'observa en l'augment del nombre d'anys que encara pot esperar viure un home o una dona en complir-ne 60 (taula 7). La davallada de la mortalitat en aquestes edats ha tingut un impacte important sobre el procés d'envelliment de la població, traduït tant en una major arribada d'efectius a aquestes edats com en un major nombre d'anys viscuts. Aquest augment de la vida mitjana en edats avançades ha tingut, i tindrà, una important repercussió sobre diferents aspectes de la vida social i econòmica: en el sistema sanitari i sobretot en el de pensions.

Un darrer aspecte que també cal destacar és l'augment dels diferencials de mortalitat entre els dos sexes els darrers anys. La reducció dels nivells de mortalitat no ha significat un apropament de la vida mitjana de la població masculina i femenina, ans al contrari. Aquesta sobremortalitat masculina, si bé és general a totes les edats, es concentra especialment en dues etapes de la vida: la mortalitat en les edats adultes-joves, on actualment les ta-

⁴ La població d'edat avançada té un risc més elevat de morir i, per tant, en igualtat de condicions, un major percentatge de població d'edat avançada és sinònim d'un major nombre de defuncions.

xes dels homes són superiors a les de les dones entre un 200 i un 300%; i la mortalitat en les edats adultes-madures, per la diferent incidència de les malalties circulatories, respiratòries i tumors que està relacionada amb els diferents estils de vida d'homes i dones. Sovint es planteja la hipòtesi que els canvis en els rols per gènere, amb l'increment de la participació femenina en activitats extradomèstiques i amb la paulatina adopció d'hàbits i estils de vida reservats tradicionalment als homes, pot portar, a mitjà termini, cap a una certa convergència dels diferencials de mortalitat d'ambdós sexes.

Les migracions

Històricament, Catalunya ha estat un país de pas, on el creixement migratori ha tingut una importància cabdal en el creixement de la població. Un creixement tan peculiar, basat en la migració més que en el creixement natural, ha estat anomenat per A. Cabré (1989) com a «model català de reproducció». La conclusió a què arriba és contundent: dels 2 milions d'habitants que tenia Catalunya al principi del segle, si no hagués estat per la forta arribada d'immigrants, actualment la població catalana es xifriria en 2,3 milions de persones; dit d'una altra manera, dels 6 milions d'habitants actuals, cap a un 40% són descendents dels que tenia el 1900, mentre que la resta és una aportació directa o indirecta de les migracions.

L'any 1975 va representar un punt de ruptura en aquest model català de reproducció, amb un canvi important en els moviments migratoris. Mentre en els quinze anys que van de 1961 a 1975, el saldo migratori va ser fortament positiu, cosa que va representar gairebé un milió de migrants nets, permetent de mantenir, juntament amb la forta natalitat, unes taxes elevades de creixement de la població, en el conjunt dels darrers 20 anys el saldo migratori ha estat lleugerament negatiu, amb una pèrdua d'un 8.500 persones, que, unit a la forta reducció del creixement natural, ha provocat els ja esmentats petits creixements poblacionals.

Els anys anteriors a 1975, varen ser de forta industrialització i creixement de l'economia catalana i de l'inici del creixement del sector terciari, que van provocar increments en la demanda de mà d'obra, un fenomen que coincideix en el temps amb el despoblament de les àrees rurals del conjunt de l'Estat espanyol i també de Catalunya. A partir de 1975, en canvi, els inicis de la crisi econòmica es

van traduir en una forta reducció del saldo migratori positiu (taula 2), anticipant l'efecte negatiu que el període més dur de la crisi tingué sobre les migracions: el quinquenni 1981-1986 es trencà, per primer cop, la tradició immigratòria catalana. Això no obstant, a partir de 1986 es dona una certa recuperació del saldo migratori amb compensació, en gran mesura, d'entrades i sortides.

Malgrat aquesta reducció del saldo migratori, els moviments interns s'han incrementat considerablement de 1988 a 1995. L'increment ha estat progressiu tots aquests anys, i va de les 85.384 persones que el 1988 varen canviar de municipi sense moure's de Catalunya, a les 133.285 que es van registrar el 1995. Aquestes dades són bons indicadors de la redistribució territorial que afecta el conjunt del territori els darrers anys.

També és interessant de veure com ha evolucionat la naturalesa de la població, que ho ha fet en el sentit esperat d'una societat on el component migratori ha estat molt important durant uns anys, i que pràcticament ha desaparegut en l'actualitat. Així, els nascuts fora de Catalunya encara ara representen un percentatge molt important del total de la població, però molt menor que el que representaven fa 20 anys. El 1975 hi havia un 38,4% de nascuts fora del Principat, xifra que s'anà reduint els anys següents: esdevenien un 34,0% el 1986 i un 31,6% el 1996. Territorialment, però, hi ha moltes diferències: l'any 1996 el mínim de població nascuda fora de Catalunya es donà a Terra Alta, amb un 6,8%, i el màxim a la comarca del Baix Llobregat, on els nascuts fora de Catalunya representen un 39,7% del total.

La població estrangera, en canvi, és numèricament poc important a Catalunya. Encara que es pot pensar que aquestes estadístiques tenen un fort subregistre, el 1996 els estrangers només representaven un 2,8% del total de la població, un valor lleugerament superior al que es dona en els països del sud d'Europa, com Espanya, Itàlia, Grècia o Portugal, però molt per sota dels valors de Bèlgica, Alemanya, França o Àustria, que tenen uns percentatges superiors al 6%, i que en alguns casos arriben a gairebé el 10% (EUROSTAT 1997).

3. Els canvis en l'estructura de la població: l'envelliment.

Els canvis en la dinàmica poblacional, especialment la davallada de la natalitat i, en me-

Taula 8: Evolució dels grans grups d'edat. Catalunya 1976-1996

	1976		1986		1996		Variació relativa		
	Milers	Relatius	Milers	Relatius	Milers	Relatius	1976-86	1986-96	1976-96
0-14	1448,8	25,6%	1296,4	21,7%	892,4	14,7%	-10,5%	-31,2%	-38,4%
15-29	1280,8	22,6%	1395,4	23,3%	1454,5	23,9%	8,9%	4,2%	13,6%
30-44	1116,7	19,7%	1189,4	19,9%	1334,5	21,9%	6,5%	12,2%	19,5%
45-64	1234,4	21,8%	1360,1	22,7%	1416,9	23,3%	10,2%	4,2%	14,8%
65-79	488,0	8,6%	591,7	9,9%	770,3	12,6%	21,2%	30,2%	57,8%
80+	91,3	1,6%	145,6	2,4%	221,4	3,6%	59,5%	52,0%	142,5%
Total	5660,0	100,0%	5978,6	100,0%	6090,0	100,0%			

Font: INE, *Padrón Municipal de Habitantes de 1975*; IEC, *Padró Municipal de 1986 i Padró Municipal de 1996*.

nor mesura, l'allargament de l'esperança de vida, juntament amb la mateixa inèrcia que presenten les estructures poblacionals, ha provocat una profunda transformació en l'estructura per edats de la població catalana. El procés d'envelliment ha coincidit amb un període d'alentiment del creixement poblacional i s'ha convertit en un tema central en el debat sobre el futur de la població i de les repercussions pròximes que pot tenir sobre el conjunt de la societat, especialment en relació a l'augment de la despesa pública, via pensions i sanitat, i als possibles efectes sobre el mercat de treball. Cal, a més, recordar que aquest envelliment es produeix en un context històric de paulatina dissociació entre l'edat biològica dels individus, que augmenta per l'allargament de l'esperança de vida, i el que podríem anomenar "edat productiva", que es redueix en allargar-se, d'una banda, el període de formació dels individus i en avançar-se, de l'altra, l'edat de jubilació.

L'evolució dels grans grups d'edat a Catalunya, entre 1975 i 1996, té les característiques següents (taula 8):

- forta davallada dels efectius de població menor de 15 anys, que s'han reduït en prop d'un 39% en passar de gairebé un milió i mig a una mica menys de 900.000⁵. El ritme de reducció va ser més important entre 1986 i

1996 que en els deu anys anteriors, ja que el 1986 la població jove encara incloïa el grup de "generacions plenes" nascudes a la primera meitat dels setanta i que aleshores tenien entre 10 i 14 anys, mentre que el 1996 tots el efectius ja corresponen a generacions afectades per la caiguda de la natalitat.

- augment de la població en edat activa, entre 15 i 64 anys, entorn de 575.000 efectius. Aquest increment és, en termes relatius, superior al creixement del conjunt de la població, la qual cosa provoca que augmenti lleugerament el pes relatiu passant d'un 64% a un 69% del total de la població. Una part important de l'augment es deu a la paulatina arribada a les edats adultes-joves de les «generacions plenes» nascudes durant els anys seixanta i principi dels setanta⁶. Aquest fet ha provocat que els darrers anys es produeixin una sèrie de tensions en diferents aspectes de la vida social i econòmica, fonamentalment una forta pressió sobre el mercat de treball i el mercat de l'habitatge, que ajuden a explicar alguns aspectes de la mateixa evolució demogràfica recent, com és l'endarreriment de l'edat d'emancipació o l'ajornament de la maternitat.
- important increment dels efectius de població anciana que han passat de 580.000 el

⁵ La importància d'aquest fenomen encara es posa més de manifest si considerem només la població menor de 5 anys, que reflecteix més clarament els canvis recents de la natalitat: el 1996 els menors de 5 anys eren el doble que el 1975.

⁶ A Catalunya els efectius de 20 a 29 anys eren 843 mil el 1976 i gairebé un milió el 1996.

Taula 9: Indicadors d'envelliment de la població. Catalunya 1975-1996

	1976	1981	1986	1991	1996
Població de gent gran	579.427	654.325	737.325	867.322	991.706
Percentatge sobre el total	10,2%	11,0%	12,3%	14,3%	16,3%
% de 65-74 anys sobre el total de gent gran	65,4%	62,7%	59,4%	59,1%	59,2%
% de 75-84 anys sobre el total de gent gran	29,8%	31,2%	33,3%	32,5%	31,1%
% de 85 anys i més sobre el total de gent gran	4,8%	6,1%	7,2%	8,5%	9,7%

Font: INE, *Padrón Municipal de Habitantes de 1975*; IEC, *Padró Municipal de 1986 i 1996*, *Cens de Població de 1981 i 1991*.

1975 a gairebé un milió el 1996. La importància i les repercussions de l'increment s'accentuen si s'observa com ha evolucionat la mateixa estructura interna d'aquest grup, ja que les edats més avançades relativament han vist augmentar més el seu nombre d'efectius (taula 9). Aquest "envelliment dintre del mateix envelliment" ha portat a parlar d'una "quarta edat", amb unes característiques, necessitats i problemàtica pròpies. Cal pensar que, encara que aquest grup tingui uns efectius relativament minsos, la seva importància se centra sobre l'impacte que té en relació a la demanda de determinats serveis mèdics i socials específics.

L'envelliment de la població catalana cal situar-lo, tanmateix, en el context dels països i de les regions europees. A Catalunya, el percentatge de població anciana se situa lleugerament per sobre de la mitjana de la Unió Europea, que és del 15,5%, però encara allunyat de països com Suècia (17,5%) o Itàlia (16,8%). A nivell de les regions europees, Catalunya ocupa una posició intermèdia, ja que sobre 206 regions se situa en la posició 111 en el rànquing de major percentatge de població anciana. En canvi, Catalunya destaca en el baix percentatge de població infantil, car la mitjana UE15 és del 17,4%, mentre que a Catalunya no arriba al 15%. Aquesta situació peculiar encara és més palesa si baixem a nivell de les regions, on Catalunya és la 31ª regió amb menys població jove. Aquesta posició es deu al procés de davallada de la natalitat, un procés que va ser més tardà i que va tenir una major intensitat, tal com ha succeït a les regions del nord d'Itàlia.

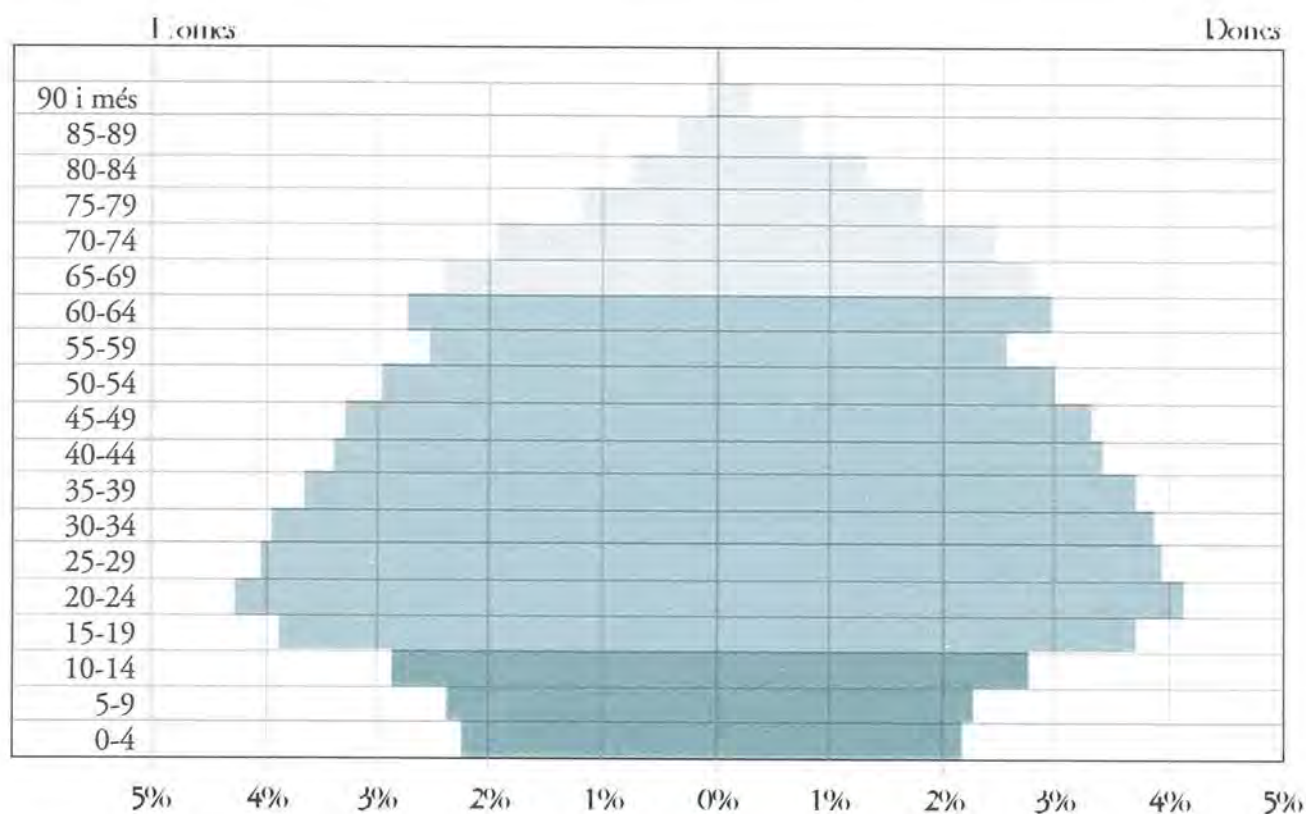
La piràmide de població de Catalunya el 1996 resumeix aquesta estructura per sexe i edat, al ma-

teix temps que reflecteix la història poblacional del país, ja que el perfil i la forma ens mostren l'evolució de la mortalitat, la natalitat i les migracions (gràfic 1). A més, per la inèrcia que presenten les estructures poblacionals, també ens proporciona elements de comprensió sobre l'evolució futura dels components del creixement demogràfic i de la mateixa estructura per sexe i edat.

El tret fonamental de la piràmide del 1996 és la pèrdua de la seva forma piramidal, encara que una anàlisi més detallada permet constatar l'existència d'altres aspectes interessants:

1. L'impacte de la forta davallada de la natalitat, que provoca que el grup de 20 a 24 anys tingui més efectius que els grups d'edat més joves.
2. La presència d'un important volum de població adulta-jove, entre els 20 i els 34 anys, que correspon a les generacions plenes nascudes durant la dècada dels seixanta i principi dels setanta. Això tindrà un efecte positiu, a curt termini, sobre la natalitat, ja que encara que es donés la improbable situació que no augmentessin els nivells de fecunditat, es donaria un augment en el nombre de naixements per la presència d'un major volum de població en edat fèrtil. En canvi, a llarg termini, l'efecte de l'estructura poblacional sobre la natalitat serà de signe contrari, ja que paulatinament aniran arribant a l'edat fèrtil generacions menys nombroses.
3. Entrada al grup de 50 a 59 anys que correspon a aquelles generacions poc nombroses que van néixer durant la Guerra Civil i la postguerra. Aquesta entrada es va veure esmorteïda, en gran part, per la forta immigració, especialment d'adults-joves, dels anys seixanta, que va contribuir tant a omplir generacions buides,

Gràfic 1: Piràmide de població. Catalunya 1996

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró Municipal de 1996*. Elaboració pròpia

compensant i rejuvenint l'estructura per edats, com produint un efecte positiu sobre els nivells de natalitat dels seixanta i principi dels setanta.

4. Important descompensació dels efectius dels dos sexes i que s'accentua amb el transcurs de l'edat: la relació entre sexes a partir dels 65 anys és de 140 dones per cada 100 homes, mentre que a partir dels 85 anys augmenta fins a 226 dones per cada 100 homes. Aquestes dades reflecteixen, tant diferències en els nivells de mortalitat com el diferent impacte de certs esdeveniments històrics.

En resum, la piràmide mostra com l'envelliment de la població catalana els darrers anys ha estat el resultat de la combinació de dos factors: d'una banda, un «envelliment per la base» a causa de la reducció en la natalitat, que provoca un augment del pes relatiu de la gent gran i, de l'altra, un «envelliment per la cúspide» amb un increment dels efectius en les edats avançades, com a resultat dels guanys en la mortalitat, especialment en les dones.

L'estructura per edat i sexe a comarques

L'estructura per sexe i edats del conjunt de Catalunya amaga, en el seu interior, una gran pluralitat de situacions a nivell comarcal, producte fonamentalment de la diferent experiència migratòria de les comarques, que sostreu o afegeix efectius de població en determinades franges d'edat i, en menor mesura, les diferències en relació a la natalitat.

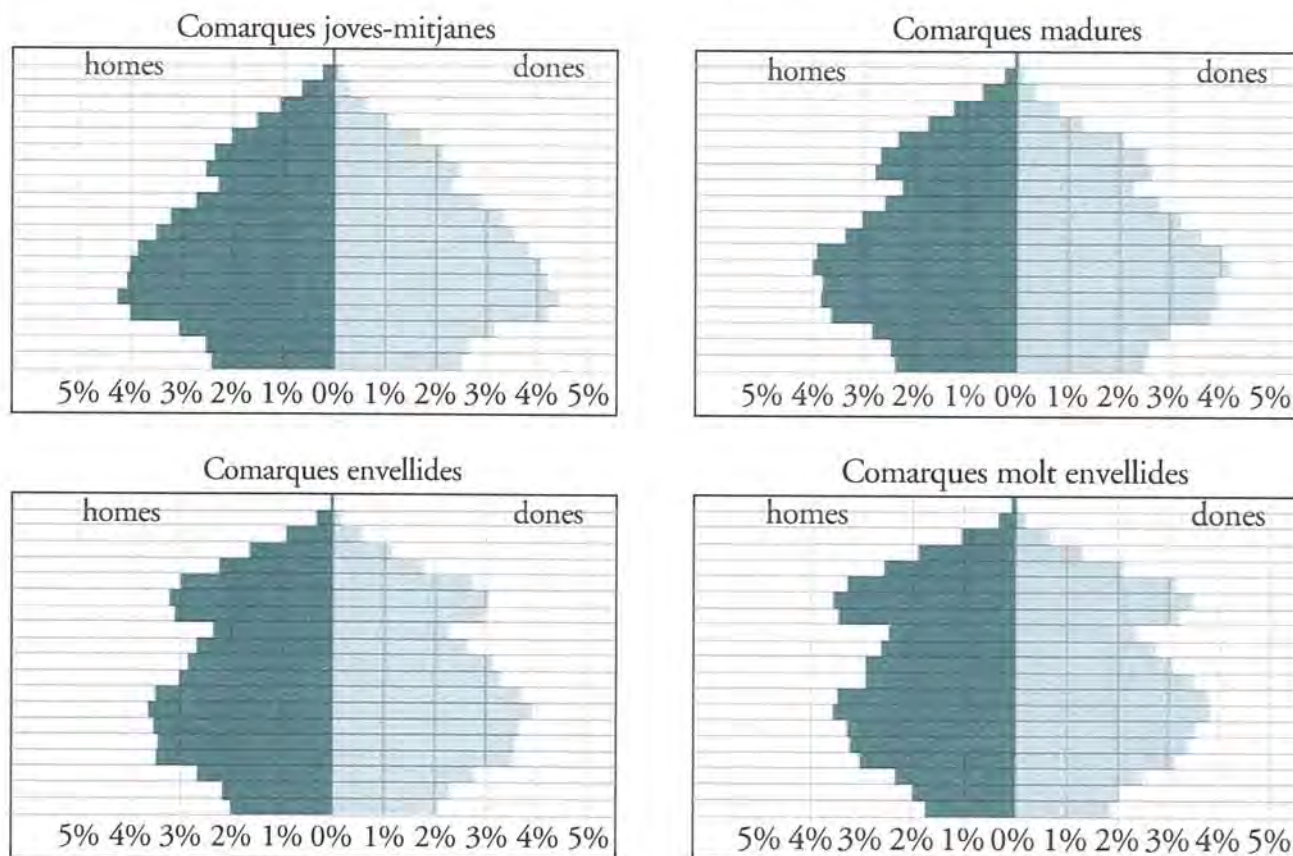
No obstant aquestes diferències, hi ha un element comú a totes les comarques: la influència del procés d'envelliment, encara que òbviament amb uns nivells i unes intensitats molt diferents. Com a exemple d'aquesta accentuació i disparitat, només cal constatar que el 1986 només 5 comarques tenien més d'un 20% de població anciana i 3 comarques encara se situaven per sota del 10%; mentre que només deu anys més tard, ja eren 18 les comarques on la població de 65 anys endavant representava més del 20%, i el mínim amb l'11,3% al Baix Llobregat. Aquest envelliment es posa més en relleu si analitzem, per al mateix període, l'evolució de l'índex d'envelliment que, en ser un indicador que posa en relació la població

Taula 10: Indicadors d'estructura i envelliment de les comarques. 1986-1996

	Percentatge de gent gran			Edat mitjana			Índex d'envelliment		
	1986	1991	1996	1986	1991	1996	1986	1991	1996
Alt Camp	16,2	17,7	19,1	38,1	39,1	40,4	78,6	97,5	126,3
Alt Empordà	14,7	16,0	17,6	37,4	38,3	39,8	70,4	87,5	111,5
Alt Penedès	14,0	15,9	17,2	36,9	38,3	39,6	65,2	87,2	113,9
Alt Urgell	17,2	19,3	21,1	39,9	40,9	42,0	97,3	124,6	154,3
Alta Ribagorça	14,4	18,1	21,5	38,6	40,2	42,1	84,8	122,3	164,0
Anoia	12,8	14,6	16,4	35,9	37,2	39,0	56,5	74,9	102,1
Bages	14,5	16,8	19,2	37,9	39,4	41,1	72,9	98,2	137,1
Baix Camp	12,0	13,7	15,4	35,0	36,5	38,4	51,1	69,9	95,3
Baix Ebre	16,2	18,2	20,5	38,7	39,2	41,6	80,1	102,7	141,1
Baix Empordà	14,2	15,3	16,4	37,0	37,9	39,1	66,6	83,0	103,9
Baix Llobregat	8,3	9,8	11,3	32,6	34,6	36,8	32,6	48,0	70,6
Baix Penedès	11,4	13,1	14,1	35,0	36,5	38,2	49,2	66,2	85,8
Barcelonès	13,1	15,6	18,5	37,2	39,2	41,6	66,1	99,6	146,9
Berguedà	17,2	20,6	23,7	40,4	42,2	43,9	98,5	135,2	189,2
Cerdanya	14,6	16,7	18,1	38,1	39,0	40,4	74,3	95,7	125,5
Conca de Barberà	19,1	22,2	23,9	40,5	42,0	43,3	104,4	138,3	175,3
Garraf	11,6	13,5	14,4	35,4	37,0	38,3	51,2	70,8	92,0
Garrigues	20,4	23,5	25,7	41,9	43,3	44,7	122,1	160,3	205,3
Garrotxa	16,5	19,7	21,9	40,0	41,4	42,6	93,1	126,9	164,2
Gironès	12,5	14,3	15,4	35,3	36,7	38,1	53,2	71,7	93,3
Maresme	11,1	12,3	13,9	34,6	35,9	37,9	47,1	61,6	85,2
Montsià	16,2	18,0	20,1	38,6	39,7	41,3	79,0	100,7	136,6
Noguera	17,9	20,9	23,1	40,2	41,8	43,0	99,8	133,6	174,0
Osona	12,9	15,2	17,2	36,7	38,1	39,5	62,1	83,7	111,6
Pallars Jussà	22,1	26,3	27,2	43,1	45,1	45,6	145,3	198,0	224,6
Pallars Sobirà	20,9	24,0	24,5	43,0	44,0	44,1	151,9	184,4	203,1
Pla d'Urgell	16,5	19,0	20,9	38,9	40,2	41,7	86,7	113,3	148,5
Pla de l'Estany	14,4	16,6	17,2	37,5	38,8	39,1	68,6	90,8	104,3
Priorat	23,7	26,0	28,0	43,6	44,5	46,2	152,5	187,4	249,6
Ribera d'Ebre	18,0	20,9	23,2	39,8	41,3	42,9	93,8	119,8	161,5
Ripollès	16,3	19,9	22,0	39,8	41,7	43,2	91,5	131,3	177,3
Segarra	18,2	20,7	21,7	40,7	41,5	41,9	106,5	130,1	153,8
Segrià	13,5	15,5	17,2	36,7	38,0	39,6	63,9	85,0	113,1
Selva	11,4	13,1	14,7	35,3	36,5	38,4	51,8	67,9	91,3
Solsonès	14,7	17,8	19,4	38,1	39,9	41,1	75,2	106,9	135,8
Tarragonès	10,3	12,0	13,7	33,9	35,6	37,4	42,4	58,3	82,0
Terra Alta	20,4	23,6	27,1	42,5	44,1	45,7	126,2	161,9	219,7
Urgell	17,8	20,3	21,7	40,1	41,2	42,1	99,5	127,0	155,7
Val d'Aran	12,8	14,4	14,2	36,5	37,1	37,5	66,4	74,4	82,6
Vallès Occidental	9,6	11,2	12,8	33,6	35,3	37,1	39,3	55,3	77,3
Vallès Oriental	9,5	11,0	12,3	33,5	35,2	36,8	38,8	54,1	74,2
Catalunya	12,3	14,3	16,3	36,1	37,8	39,6	57,1	81,2	111,1

Font: IEC, *Padró Municipal de 1986 i 1996, Cens de Població de 1991*. Elaboració pròpia

Gràfic 2: Piràmides de població dels quatre tipus de comarques. 1996

Font: IEC, *Padró Municipal de 1996*. Elaboració pròpia

vella amb la jove, té en compte les transformacions a la base de la piràmide: el 1986, en 7 comarques hi havia més vells que joves, mentre que el 1996 ja eren 30, de les quals a les Garrigues, als dos Pallars, al Priorat i a Terra Alta els efectius de població anciana duplicaven els de menors de 15 anys (taula 10).

Per resumir la pluralitat de situacions que es troben a nivell comarcal, s'ha procedit a realitzar una tipologia de les estructures per sexe i edat de les comarques segons el padró de 1996. El resultat ha estat la construcció de quatre models (gràfic 2), que presenten una determinada configuració espacial (gràfic 3) i que analitzem a continuació:

- *Comarques joves-mitjanes*. Aquest grup de comarques presenten les estructures relativament més joves de Catalunya. Geogràficament, es localitzen al litoral des del Gironès fins al Baix Camp, incloent les comarques que envolten el Barcelonès, a més del cas específic de la Val d'Aran. La principal característica d'aquestes comarques és la forta immigració

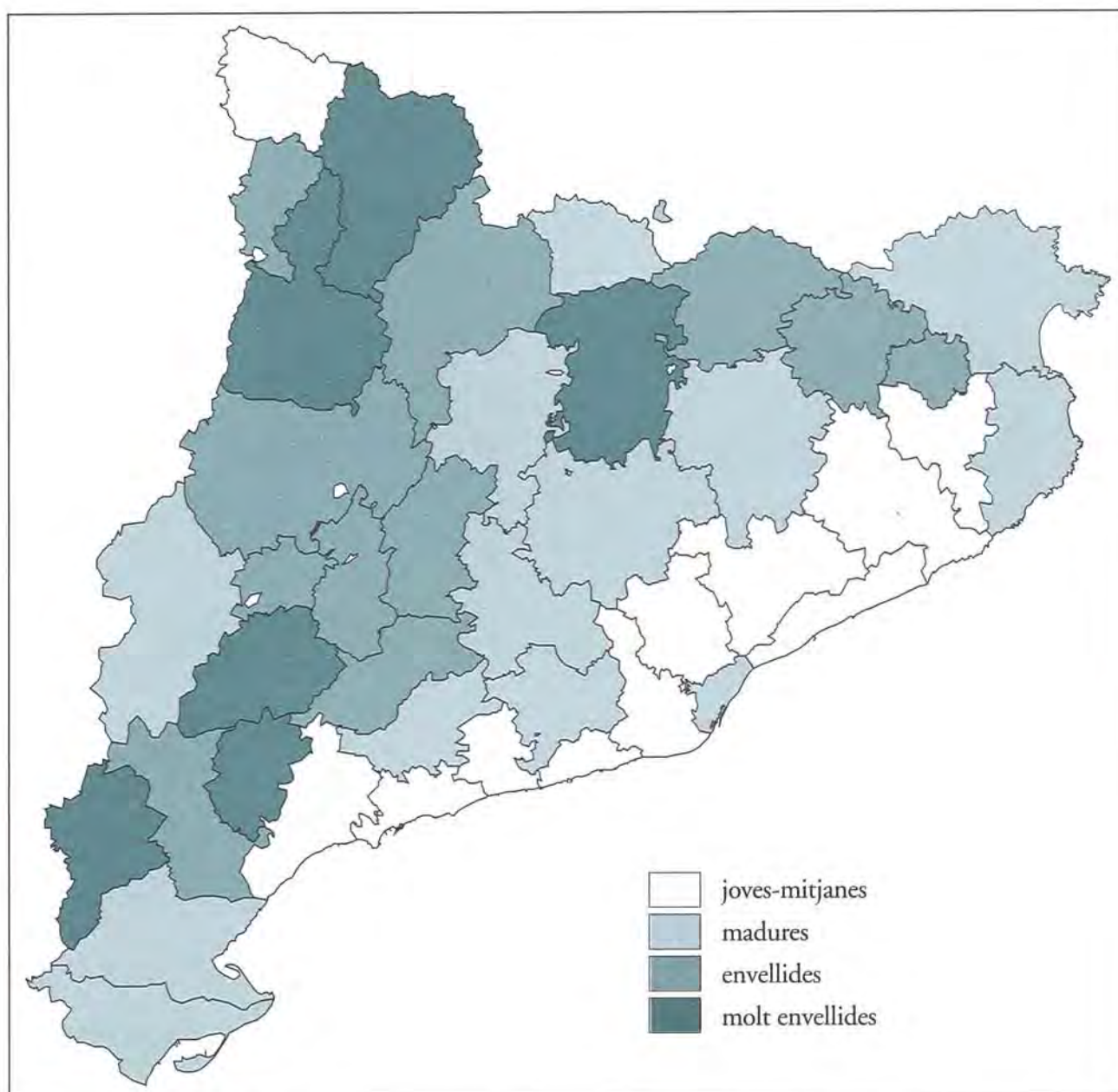
que van tenir, algunes durant els seixanta i setanta, i altres més recentment.

El tret que caracteritza aquestes comarques és la forma clarament piramidal que presenten les estructures per edats a partir dels vint anys⁷ i, com a conseqüència, el fet de tenir uns indicadors d'envel·liment per sota del conjunt de Catalunya. Així, presenten una edat mitjana de la població inferior als 39 anys, un percentatge de vells que no arriba al 16% i uns efectius de població jove que superen els de població anciana.

- *Comarques madures*. Aquest grup és format per 13 comarques amb característiques dife-

⁷ L'excepció és la Val d'Aran que té una estructura per edats força peculiar, amb un pes important de la població entre 25 i 45 anys i amb grans mancances entre els 50 i els 59 anys. El motiu d'aquestes irregularitats és que, com a comarca pirinenca, va ser afectada per l'èxode rural dels seixanta, encara que els últims anys s'ha convertit en un focus d'atracció de població adulta-jove.

Gràfic 3: Tipologia de les estructures de població de les comarques catalanes

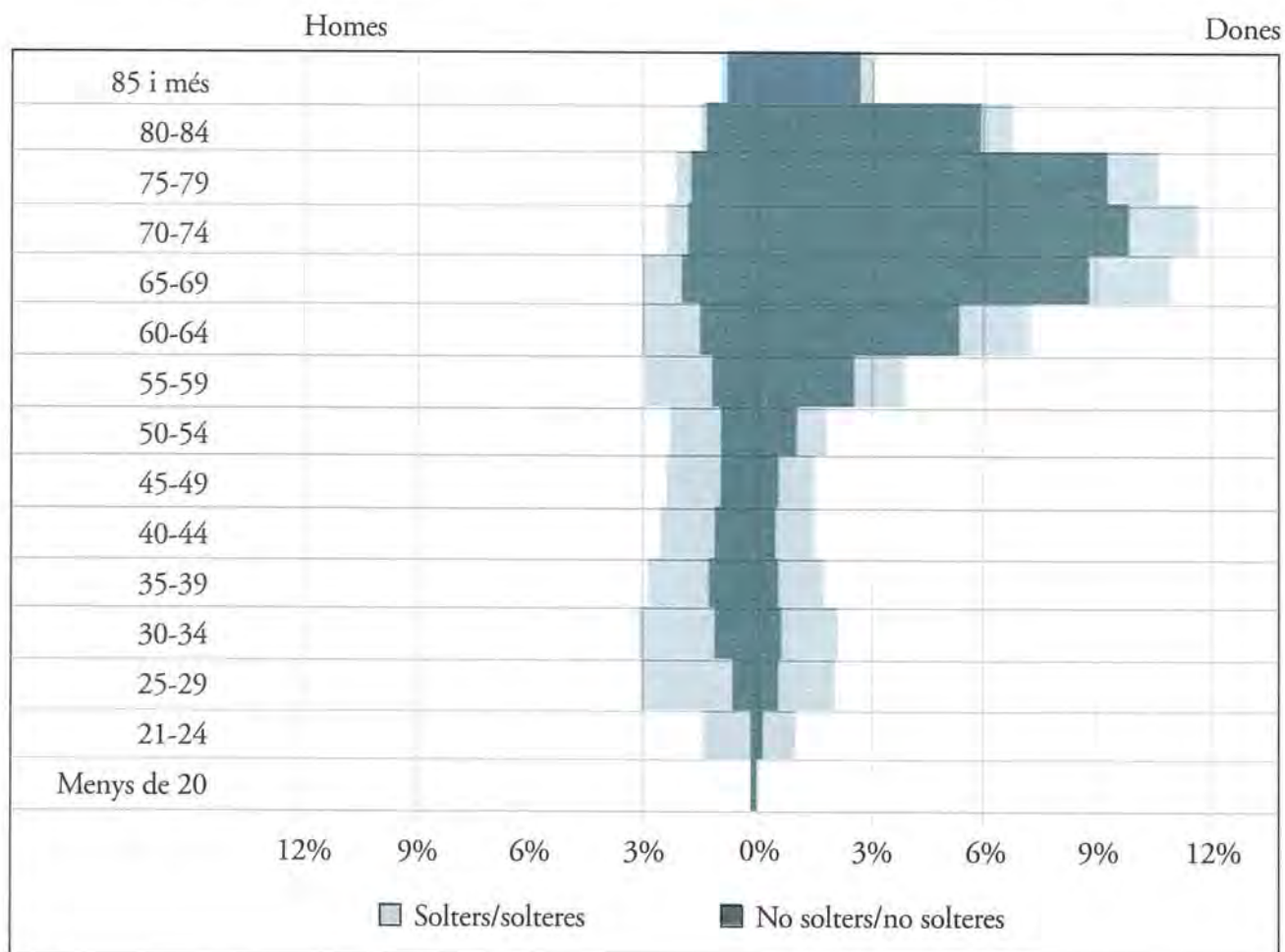
Font: IEC, *Padró Municipal de 1996*. Elaboració pròpia

renciades entre elles: hi ha comarques bàsicament agrícoles com el Montsià i el Baix Ebre, comarques on té un pes important el turisme com a l'Alt i el Baix Empordà o la Cerdanya, comarques agrícoles amb pes de la indústria de transformació agrícola com el Segrià, l'Alt Camp o l'Alt Penedès, i el cas específic de la comarca del Barcelonès, on és determinant el pes de la ciutat de Barcelona.

La piràmide d'aquestes comarques es caracteritza, a diferència de les joves-mitjanes, pel fet de

tenir una forma piramidal menys accentuada a causa del menor pes relatiu de les edats adultes-joves i pel fet de tenir una cúspide lleugerament més ampla. Aquestes comarques tenen uns indicadors d'envelliment semblants als del conjunt de Catalunya, encara que la majoria de comarques presenten uns nivells lleugerament superiors. Així, l'edat mitjana de la població se situa entorn dels 40 anys, el percentatge de vells oscil·la entre un 15 i un 20% i, si bé hi ha més vells que joves, en cap cas la relació no és superior a 150 vells per cada 100 joves.

Gràfic 4: Estructura per edat, sexe i estat civil de les llars unipersonals. Catalunya 1991

Font: IEC, *Llars i famílies a Catalunya 1991*

- *Comarques envellides.* Aquest grup és constituït per 11 comarques que es distribueixen per tot el territori a excepció del litoral i de l'àmbit metropolità de Barcelona. Hi ha comarques rurals de l'interior de Catalunya i les comarques més interiors de Girona.

La piràmide tipus d'aquestes comarques presenta tres característiques definitòries. En primer lloc, l'estrenyiment de la base de la piràmide es dona per sota del grup de 30 a 34 anys mentre que a Catalunya ho fa per sota dels 20-24 anys; això és degut, en part, a una caiguda de la natalitat anterior en haver-hi una menor proporció de població d'edat fèrtil i, en part, a la persistència d'una certa emigració d'adults-joves. En segon lloc, el buit que s'observa entre els 45 i els 59 anys, que si bé és comú a d'altres comarques en correspondre a les generacions buides de la guerra i la postguerra, aquí

s'accentua per l'èxode rural dels seixanta i final dels setanta. La tercera característica és la presència d'importants contingents de població d'edat avançada.

Els indicadors d'envelliment reflecteixen aquesta estructura, ja que l'edat mitjana se situa entorn dels 42 anys, el percentatge de vells abasta un ventall entre un 20 i un 24%, i la relació entre població vella i jove oscil·la de 148 a 177 vells per cada 100 joves.

- *Comarques molt envellides.* Aquest grup és format per les comarques de les Garrigues, els dos Pallars, el Priorat, Terra Alta i el Berguedà, aquesta última essent la que presenta dintre del grup un menor grau d'envelliment.

El perfil de la seva piràmide tipus és similar al de les comarques envellides, encara que amb una major accentuació de les característiques que defineixen l'anterior grup, com s'observa en el fet que la

base de la piràmide és més estreta i que la proporció de gent en els grups de 60 a 74 anys és similar a la dels grups de 30 a 39 anys, o superior fins i tot en el cas de les dones. Això provoca que els indicadors d'envelliment se situïn per damunt de la resta de comarques amb una edat mitjana superior als 44 anys, un percentatge de vells entre el 24 i el 28% i, sobretot, pel fet de tenir un índex d'envelliment -a excepció del Berguedà- superior a 200, la qual cosa representa que els efectius de població gran dupliquen amb escreix els de població jove.

4. Llars i famílies a Catalunya⁸

L'estructura de les llars a Catalunya és semblant a les dels Estats europeus que l'envolten: entre els 12 membres de la UE, el 1991, es distingeix un grup format pels països mediterranis i Irlanda, amb unes característiques molt semblants a les de Catalunya, i molt diferents, per exemple, a les característiques que presenten els Estats del nord i del centre d'Europa. Vegem alguna d'aquestes característiques:

- *Dimensió de les llars.* A la UE la dimensió mitjana de les llars era el 1991 de 2,6 persones/llar, amb uns extrems situats entre les 2,2 de Dinamarca i les 3,3 d'Irlanda i l'Estat espanyol. Catalunya se situava molt pròxima a aquest màxim, amb 3,1 persones/llar, encara que en una situació lleugerament descendent respecte de 1981. Aquest descens és degut a la pèrdua d'importància de les llars grans en comparació amb les petites: en els extrems s'observa com les formades per 6 persones o més han perdut gairebé la meitat del pes relatiu, mentre que les unipersonals han passat de representar un 9,9% a un 13,6%, en tan sols una dècada.
- *Llars unipersonals.* Un 27% del conjunt de les llars de la UE són formades per una única persona. El màxim correspon, un cop més, a Dinamarca amb un 34% i Alemanya, mentre que els mínims corresponen a l'Estat es-

panyol (13,4%), Portugal i Grècia. Catalunya, malgrat l'increment esmentat, es torna a situar entre aquest darrer grup.

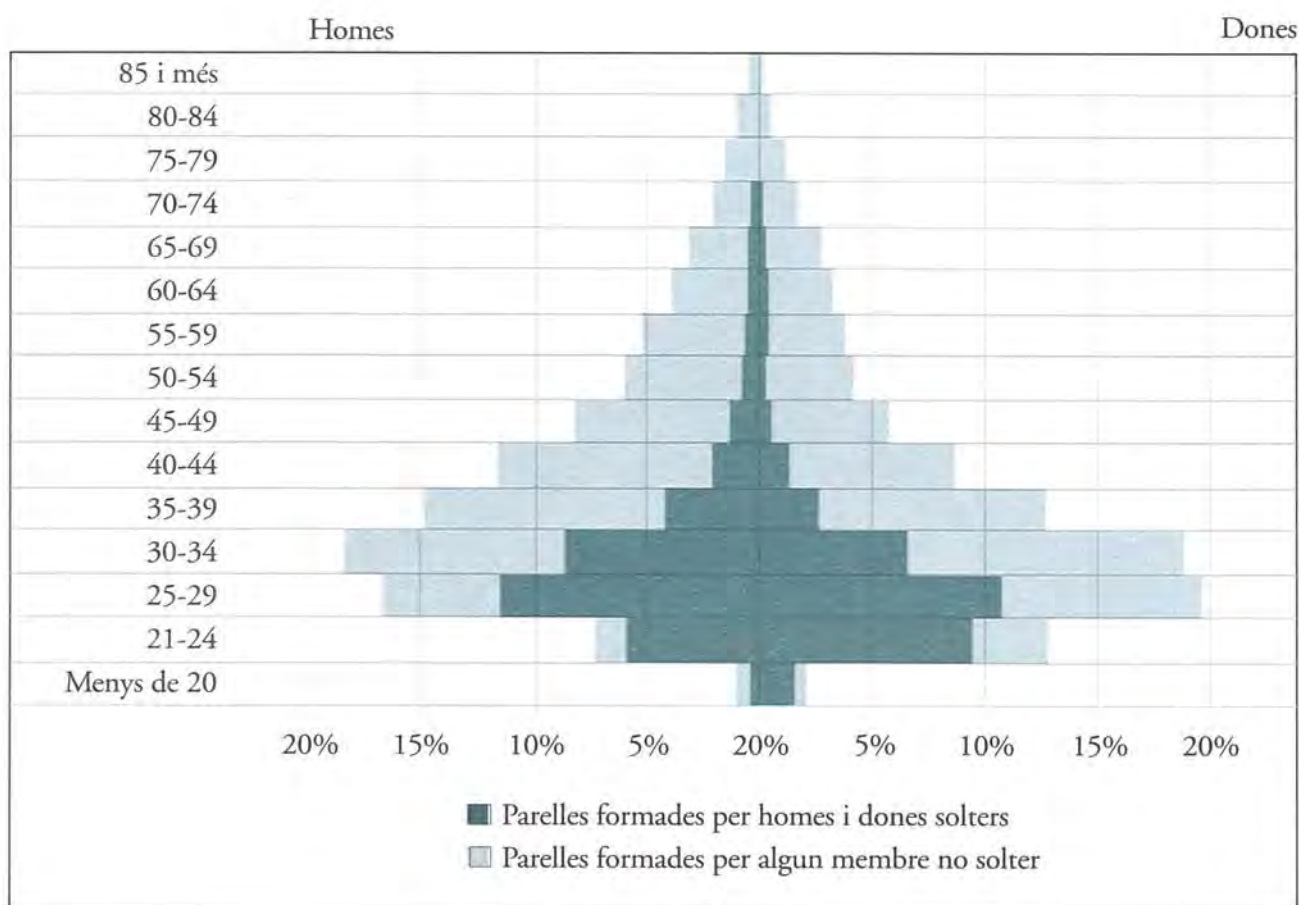
L'estructura per edat i sexe de la població que viu sola depèn principalment de la combinació de 4 factors: l'edat d'emancipació dels joves, les distintes edats en què es comença una relació de parella, l'efecte de separacions i divorcis, i les diferències de mortalitat entre homes i dones (IEC 1997). Aquest darrer factor, concretament la sobremortalitat masculina, és quantitativament el més important, ja que la majoria d'aquestes llars, les componen dones vídues d'edat avançada (gràfic 4). Concretament, dues de cada tres llars unipersonals són de dones, fortament concentrades en edats superiors als 60 anys i majoritàriament no solteres. En canvi, la resta, una tercera part, les formen homes, molt més repartits entre totes les edats i doncs amb una mitjana d'edat molt més jove, 53 anys, i amb una proporció de solters equilibrada.

- *Llars extenses i llars múltiples.* Catalunya, com tota la conca mediterrània i Irlanda, destaca per un elevat pes tant de llars nuclears extenses (formades per un nucli familiar amb la presència d'altres persones) com de llars múltiples (formades per dos o més nuclis familiars): mentre en el conjunt de la UE aquestes llars només representen un 5,5% del total el 1991, a Catalunya aquesta xifra puja fins a l'11,3%, només superada per Portugal i Grècia. Malgrat això, la tendència a Catalunya és d'una ràpida pèrdua de pes d'aquestes llars, fins al punt que, de 1981 a 1991, en desapareix una de cada quatre.
- *Llars nuclears simples.* Catalunya destaca també per un elevat nombre de llars nuclears, que el 1991 representaven un 72,5% del total (2 punts més que el 1981), percentatge molt semblant al de l'Estat espanyol i que se situa com el més alt de l'Europa dels dotze, on les llars nuclears simples són un 64%, amb valors mínims a Alemanya i Dinamarca.

Aquest tipus de llar inclou subcategories amb evolucions pròpies: l'augment en les llars nuclears s'ha produït malgrat el descens de les llars formades per parelles amb fills -conseqüència del descens de la fecunditat- i cal atribuir-lo bàsicament a l'increment del nombre de llars monoparentals

⁸ En aquest apartat es tractarà l'estructura de les llars a Catalunya segons les últimes dades, que corresponen al cens de 1991. A més, les comparacions que es fan a nivell europeu també seran amb dades de 1991 i, per tant, es fa referència als 12 Estats membres de la UE en aquell moment. Només a l'última part es fa un petit esment de dades més recents corresponents al padró de 1996.

Gràfic 5: Estructura per edat, sexe i estat civil de les parelles de fet. 1991.

Font: IEC, *Llars i famílies a Catalunya 1991*

Taula 11: Estructura de les llars. Catalunya: 1981, 1991, 1996

	1981	1991	1996
Llars sense nucli familiar	233.194	313.595	417.971
Unipersonals	174.713	262.719	363.115
amb dues persones o més	58.481	50.876	54.856
Llars amb nucli familiar	1.535.764	1.619.449	1.679.984
amb un únic nucli familiar	1.475.575	1.569.013	1.629.186
Parella sense fills	353.822	403.689	442.970
Parella amb fills	1.008.585	1.007.266	989.144
Mare sola amb fills	92.611	131.227	156.185
Pare sol amb fills	20.557	26.831	40.887
amb dos nuclis familiars o més	60.189	50.436	50.798

Font: IEC. *Llars i famílies a Catalunya 1991*; *La composició de les llars i famílies a Catalunya 1996*. Elaboració pròpia

—sobretot les formades per una mare amb els fills. A causa de la menor esperança de vida dels homes, com al fet d'assumir les dones la custòdia de les criatures en cas de separació o divorci, el major nombre de nuclis monoparentals -80%- estan encapçalats per dones (IEC 1997).

- *Les formes emergents de família: les parelles de fet.* Encara que no és una forma de llar, considerem aquesta forma de convivència emergent en el nostre país. Segons el cens de 1991, a Catalunya hi havia 54.102 parelles de fet, que representen un 3,7% del total de parelles. La xifra, encara que ha de ser considerada un mínim a causa sobretot de l'autoinscripció que comporta el cens, en comparació d'altres països europeus és minoritària. La diferència, però, no és només quantitativa sinó també qualitativa, en donar-se a Europa dos conceptes de cohabitació diferents: la cohabitació com a substitut o com a pas previ al matrimoni (Kiernan i Estaugh 1993).

Dins les parelles de fet s'observen, com a mínim, dues situacions clarament diferenciades: aquelles en què la situació de fet no és una opció, sinó una impossibilitat o dificultat d'accedir al matrimoni (parelles que algun dels dos membres havia viscut anteriorment en matrimoni i encara no ha obtingut el divorci, o bé persones principalment d'edat avançada que decideixen viure juntes i no casar-se per no perdre el dret a la pensió de viduïtat), i parelles que cohabitaven com a opció, ja sigui com a pas previ o com a alternativa al matrimoni (Cabré *et al.* 1997). Ambdós grups presenten característiques demogràfiques molt diferents; el primer és format principalment per persones d'edat avançada i no solteres, mentre que el segon és compost sobretot de joves solters. La distinció es pot veure al gràfic 5, on destaca que les parelles de solters són minoritàries i tenen una estructura d'edats jove, mentre que les parelles on algun dels dos membres havia estat casat anteriorment són més nombroses i tenen una estructura d'edats molt més envellida —la mitjana d'edat és de 32 i 43 anys, respectivament.

Les darreres dades

L'evolució de l'estructura de les llars en el primer quinquenni dels noranta es pot resumir en una

única idea: continuïtat en els canvis més importants que es produïren durant la dècada anterior.

Segons el padró de 1996 a Catalunya el nombre de llars era de 2.097.955, cosa que representa un increment en el darrer quinquenni (taula 11). Aquest increment ha estat molt més important que el de la població i, per tant, continua la tendència a la reducció de la dimensió de les llars, situant-nos el 1996 en 2,9 persones/llar. Aquesta reducció es tradueix en una pèrdua d'importància de les llars grans, i sobretot en un augment de les llars unipersonals, que s'han incrementat fins a representar un 17,3%.

Aquest increment ha anat acompanyat d'un descens en la importància relativa de les llars nuclears formades per un únic nucli. El descens, però, no es dona en tots els grups, sinó que l'única pèrdua que es produeix és entre les llars formades per parella amb fills, mentre que les llars monoparentals, encara que lleugerament, han guanyat importància tant absoluta com relativa. En canvi, les llars formades per més d'un nucli familiar s'han estabilitzat, frenant la tendència a la baixa dels anys vuitanta.

5. Conclusions: el futur de la població catalana

Respondre a la qüestió de quina pot ser l'evolució futura de la població, com tot intent de preveure el futur, presenta un elevat grau d'incertesa. Només cal pensar que la visió sobre l'esdevenidor de la població catalana que haguéssim tingut l'any 1975, caracteritzat per una elevada natalitat i uns importants saldos migratoris positius, hauria estat diferent de la visió actual, sostinguda sobre una realitat demogràfica radicalment diferent. Això no obstant, l'exercici d'intentar preveure aquest futur no deixa de ser una tasca útil, ja que, d'una banda, permet reduir en part aquesta incertesa i, de l'altra, permet copsar quina seria aquesta evolució sota determinades condicions: quin fóra, per exemple, el grau d'envelliment de la població sense una recuperació de la fecunditat.

L'Institut d'Estadística de Catalunya (1998) ha elaborat una projecció de població, basada en diferents hipòtesis de fecunditat, mortalitat i migracions que permet esbrinar quina visió es té sobre el comportament futur dels components del creixement de la població catalana.

En relació a la fecunditat, hi ha un consens força ampli sobre una recuperació futura dels seus nivells, que pot situar l'índex sintètic de fecunditat

Taula 12: Població catalana en milers d'habitants. 1996-2030

	Baix	Central	Tendencial	Alt
1996	6,09	6,09	6,09	6,09
2001	6,11	6,16	6,18	6,21
2006	6,18	6,29	6,34	6,41
2011	6,23	6,41	6,49	6,60
2016	6,24	6,46	6,57	6,75
2021	6,22	6,48	6,63	6,89
2026	6,19	6,50	6,67	7,03
2030	6,17	6,54	6,73	7,17

Font: IEC (1998), *Projeccions de població de Catalunya, 2010-2030*.

entre 1,43 i 1,90 fills per dona l'any 2010, amb una hipòtesi mitjana d'1,73 fills. Aquest ventall tan ampli reflecteix la incertesa sobre el futur de la fecunditat, fortament condicionat pel comportament de les dones més joves, i molt lligat a aspectes conjunturals, ja que a partir dels 30 anys es planteja que, com a mínim, es mantindrà la tendència a l'alça observada els darrers anys. Això suposa que a curt i mitjà termini es produirà una recuperació dels naixements, tant per la recuperació de la fecunditat com per l'arribada a les edats més fèrtils de generacions amb un important contingent d'efectius. Per contra, a partir del segon quinquenni del proper segle, s'assistirà a una nova, molt previsible, davallada de la natalitat, en produir-se una reducció important de la població en edat fèrtil per la paulatina arribada de les generacions poc nombroses nascudes els darrers 20 anys.

Respecte de la mortalitat, també hi ha un consens generalitzat que els propers anys continuaran augmentant l'esperança de vida, encara que es planteja el dubte sobre la intensitat d'aquest procés. L'Institut d'Estadística de Catalunya planteja dues hipòtesis que tenen una important incidència en els efectius de població anciana futura, ja que el grau d'envelliment de la població serà més gran com major sigui l'augment de l'esperança de vida. Tanmateix, en termes de nombre de defuncions, es mantindrà una tendència ascendent com a resultat de l'accentuació del procés d'envelliment.

Per la seva banda, el component migratori és el que major incertesa presenta a causa de la pluralitat de factors que hi influeixen. Malgrat això, no és previsible que en els propers anys es produeixi una important recuperació de la tradicional capacitat

d'atracció d'immigrants de la resta d'Espanya, motiu pel qual les hipòtesis que es formulen postulen una situació de saldo migratori gairebé nul entre Catalunya i la resta de l'Estat. Per contra, en relació a la immigració estrangera sí que es preveu un augment, en consonància amb la tendència passada, fins arribar a un volum entre 12.000 i 20.000 immigrants anuals l'any 2010.

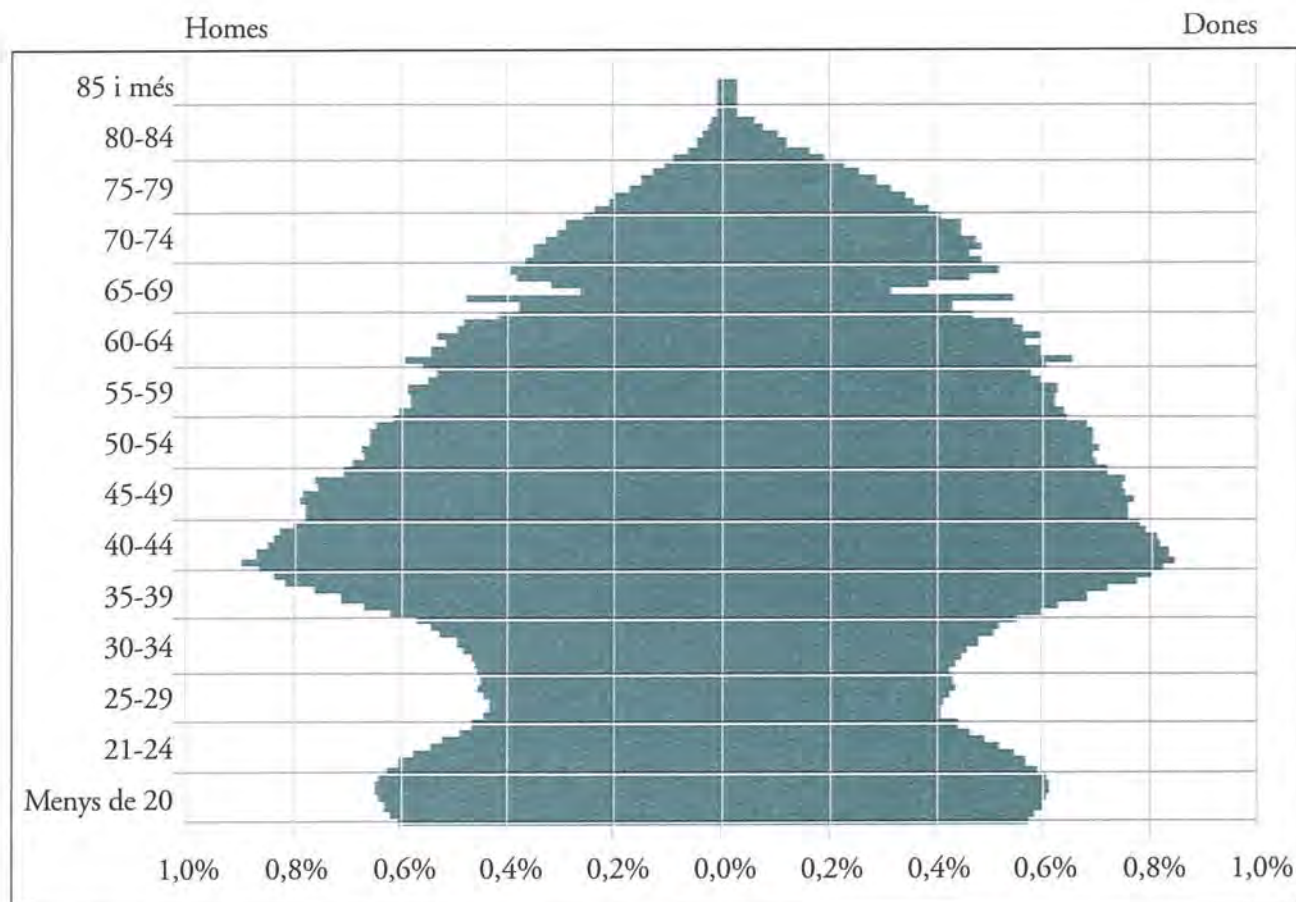
La combinació de les diferents hipòtesis ha portat l'Institut d'Estadística de Catalunya a elaborar quatre escenaris de futur de la població catalana (taula 12). El primer element que cal destacar és que a curt i mitjà termini la població catalana continuarà creixent fins a situar-se el 2010 entre els 6,23 i els 6,60 milions d'habitants. A més llarg termini, el grau d'incertesa augmenta, com es desprèn del fet que el ventall de situacions s'obri considerablement fins a una diferència d'un milió d'habitants entre la hipòtesi baixa i l'alta. Això no obstant, en aquest llarg termini les hipòtesis intermèdies presenten uns resultats més versemblants, amb una població per a Catalunya entre els 6,54 i els 6,73 milions d'habitants el 2030.

Aquest creixement de la població catalana anirà acompanyat d'una important modificació de l'estructura per edats, que es constituirà en l'element principal, fins i tot per sobre del mateix creixement poblacional, de l'evolució demogràfica futura de Catalunya⁹.

Els canvis en l'estructura per edats es constaten gràficament a la piràmide del 2011, que recull

⁹ L'anàlisi dels canvis en l'estructura per edats de la població es realitza únicament sobre la hipòtesi tendencial de l'IEC fins a l'horitzó de l'any 2010, considerada la més probable.

Gràfic 6: Piràmide de població segons l'escenari tendencial. Catalunya 2011

Font: IEC (1998), *Projeccions de població de Catalunya, 2010-2030*.

aquestes importants modificacions. En primer lloc, una lleugera recuperació de la base pel previsible augment de la natalitat els propers anys, encara que a les primeres edats ja s'observa l'inici d'una contracció. En segon lloc, una progressiva reducció dels efectius en les edats adultes-joves, que són les que actualment presenten més efectius, i un desplaçament cap a les edats adultes d'importants contingents de població. Finalment, una accentuació en el procés d'envelliment i la presència de majors volums de població anciana.

L'aspecte més significatiu d'aquesta evolució serà el progressiu envelliment, tant en termes relatius com absoluts. Així, la població anciana que el 1996 representa el 16,1% del total, augmenta fins al 19,0% l'any 2011. A més d'aquest envelliment en termes relatius, també es produirà un increment significatiu dels efectius absoluts de gent gran, que augmentaran dels 982.000 del 1996 al 1.230.000

del 2011, és a dir un increment del 25%. Aquest procés encara serà més important en edats més avançades, ja que la població de 80 anys endavant passarà dels 221.000 el 1996 als 387.000 el 2010, amb un increment del 75%. Aquest "envelliment dintre del mateix envelliment", junt amb la feminització de la tercera edat, constituirà un dels reptes fonamentals als quals haurà de fer front la societat els propers anys.

Malgrat que les conclusions que s'extreuen d'aquesta evolució, especialment en relació a les repercussions de l'envelliment, no són gaire optimistes, cal tenir present que es poden produir canvis en l'evolució demogràfica difícilment previsibles en l'actualitat. A més, cal tenir en compte que el marc polític, social i econòmic també és evolutiu, i el que avui es percep com un problema, no té per què ser-ho en el futur.